

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์พุทธวิธีในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาตนเองของเด็กใน ต.แม่เมาะ จ.ลำปาง” ได้นำแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาให้เป็นกรอบในการศึกษา ดังนี้

1. แนวคิดพุทธวิธีการสื่อสารของพระพุทธเจ้า
2. แนวคิดเรื่องเบญจศีลเบญจธรรมประยุกต์สู่อุดมคติหรือข้อฝึกอบรมผลดี 5 ประการ
3. แนวคิดการสื่อสารในกลุ่ม
4. แนวคิดการเรียนรู้กับการสื่อสาร

แนวคิดพุทธวิธีการสื่อสารของพระพุทธเจ้า

การสื่อสารตามหลักพุทธวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการสื่อสารกับเหล่าพุทธศาสนิกชน เพื่อเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา แบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ (พระธรรมปิฎก, 2537.: บุญเลิศ นาคแก้ว และ นางเยาว์ สุขาพันธุ์, 2522: 164) คือ 1. ศิลปวิธี เป็นลักษณะของวิธีการสื่อสารเพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์อย่างแยบยลโดยอาศัยวิธีการทั้งสิ้น 4 ประการและ 2. กลวิธี เป็นลักษณะของรูปแบบวิธีการที่ใช้ในการสื่อสาร ซึ่งการแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะเช่นนี้ มาจากการวิเคราะห์วิธีการสื่อสารของพระพุทธองค์ แต่ครั้งผลจากการสื่อสารจะปรากฏอย่างชัดเจน ทั้งในรูปของเนื้อหาสาระ ความแจ่มแจ้ง พร้อมทั้งปลูกศรัทธาให้แก่ผู้ฟัง ดังที่ปรากฏสำนวนอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า

“อาทิกุลยาน มชฺฌเมกคฺคยาณ ปริโยสานกคฺคยาณ สาคถ สพฺพญฺชน เกวลปริปุณณ เกวลปริสุทฺธิ”

“คำสอนของพระพุทธองค์ดั่งดงามไพเราะในเบื้องต้นท่ามกลางและในตอนท้ายสมบูรณ์ด้วยอรรถรสและพยัญชนะรส บริสุทธีบริบูรณ์ทุกประการ.....”

เมื่อได้ฟังธรรมจบลงแล้ว ผู้ฟังมักจะกล่าวสรรเสริญพระธรรมเทศนาว่า

“ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระโคตมผู้เจริญทรงประกาศธรรมโดยเอนกปริยายเปรียบเทียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดให้คนตาบอดมองเห็นได้ฉะนั้น”

ดังนั้นในการการสื่อสารที่จะเกิดประโยชน์สมบูรณ์ทุกครั้งเช่นนี้ ต้องเป็นวิธีการสื่อสารที่สมบูรณ์ด้วยศิลปวิธีและกลวิธี ซึ่งนำมาอธิบายโดยละเอียดได้ดังนี้

1. ศิลปวิธี

การสื่อสารแบบศิลปวิธี หมายถึง การสื่อสารที่ทำให้ผู้ฟังได้รับรส 4 ประการ (บุญเลิศ นาคแก้ว และ นางเยาว์ สุชาพันธุ์, 2522) เป็นลักษณะของวิธีการสื่อสารเพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์อย่างแยบยล มี 4 ประการ คือ

- 1.1 สัมผัสสนา คือ ให้รู้แจ้งเห็นจริงด้วยใจเหมือนตาเห็น
- 1.2 สมหาทนา คือ ให้ผู้ฟังเห็นคล้อยตาม
- 1.3 สมุตเตชนา คือ เร้าใจผู้ฟังให้อยากคิดอยากทำตามที่สอน
- 1.4 สัมปหังสนา คือ ให้ผู้ฟังยอมเชื่อ ยอมรับทำรับปฏิบัติด้วยความเต็มใจ

การที่ผู้ส่งสารจะทำการสื่อสารให้ได้ผลต่อผู้ฟังหรือผู้รับสารโดยสมบูรณ์เช่นนี้ ต้องใช้ศิลปะสูงมาก ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ทรงใช้ศิลปวิธีทั้ง 4 วิธีนี้ ในการสื่อสารเพื่ออบรมหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาทุกครั้ง เมื่อนำมาพิจารณาเปรียบเทียบกับหลักการสื่อสารทางนิเทศศาสตร์ จะพบว่า การสื่อสารแบบศิลปวิธีนั้นสามารถนำมาเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ในการสื่อสารทางนิเทศศาสตร์ได้ด้วยเช่นกัน สำหรับวัตถุประสงค์ในการสื่อสารได้แก่

วัตถุประสงค์ในการสื่อสาร

1. เพื่อแจ้งให้ทราบ (Inform)
2. เพื่อสอนหรือให้การศึกษา (Teach or Educate)
3. เพื่อสร้างความพอใจหรือให้ความบันเทิง (Please or Entertain)
4. เพื่อเสนอหรือชักจูงใจ (Propose or Persuade)

จะเห็นได้ว่าพุทธวิธีการสื่อสารในลักษณะศิลปวิธีประการแรกคือ ให้อุบายเห็นจริงด้วยใจเหมือนตาเห็น สามารถนำมาเชื่อมโยงได้กับวัตถุประสงค์ในการสื่อสารประการแรกคือการให้ข้อมูลหรือแจ้งให้ทราบของผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ในขณะที่พุทธวิธีการสื่อสารในลักษณะศิลปวิธีประการที่ 2-4 ได้แก่ การสื่อสารให้ผู้ฟังเห็นคล้อยตาม การสื่อสารเพื่อเร้าใจผู้ฟังให้อยากคิดอยากทำตามที่สอน และการสื่อสารเพื่อให้ผู้ฟังยอมเชื่อ ยอมรับทำรับปฏิบัติด้วยความเต็มใจนั้นถือได้ว่าสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการสื่อสารเพื่อเสนอหรือชักจูงใจ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าให้ความสำคัญกับวัตถุประสงค์การสื่อสารทั้ง 2 ด้านนี้ โดยการสื่อสารในลักษณะศิลปวิธีจะแสดงผลในด้านบันเทิงธรรม ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าพุทธวิธีการสื่อสารในลักษณะศิลปวิธีนั้นก็คือ วิธีการสื่อสารที่จะให้เกิดผลในด้านต่างๆ อันได้แก่ เพื่อแจ้งให้ทราบ เพื่อสอน เพื่อให้เกิดความพึงพอใจ และเพื่อโน้มน้าวใจนั่นเอง

2. กลวิธี

พุทธวิธีสื่อสารในลักษณะกลวิธี หมายถึง รูปแบบวิธีที่ใช้ในการสื่อสารของผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 8 ประการ (ฐิติพงษ์ ธรรมานุสรณ์, จำรัส ดั่งสุวรรณ และ สงวน สุทธิเลิศอรุณ, 2522:72-75) คือ

- 2.1 รู้จักบุคคลที่จะสื่อสาร
- 2.2 เลือกธรรมะให้เหมาะกับบุคคล
- 2.3 สื่อสารจากรูปธรรมไปหานามธรรม
- 2.4 สื่อสารจากสิ่งที่เห็นได้ง่ายไปสู่สิ่งที่เห็นได้ยาก
- 2.5 สื่อสารจากสิ่งที่รู้อยู่แล้วไปยังสิ่งที่ยังไม่รู้
- 2.6 สื่อสารจากการเปรียบเทียบหรือด้วยอุปมาอุปไมย
- 2.7 สื่อสารด้วยอุปกรณ์ ซึ่งยังแยกออกเป็น 3 อย่าง คือ
 - ก. ใช้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นอุปกรณ์
 - ข. ใช้ภาพนิมิตเหมือนภาพยนตร์
 - ค. ใช้วิธีให้ทดลองด้วยตนเอง
- 2.8 สื่อสารด้วยการทำตัวอย่างให้ดู

อย่างไรก็ดี มีผู้กำหนดพุทธวิธีในลักษณะกลวิธีไว้หลายท่าน แต่ละท่านได้กล่าวถึงรูปแบบวิธีการสื่อสารที่หลากหลายกันไป การที่ผู้วิจัยได้เลือกนำพุทธวิธีในลักษณะกลวิธีทั้ง 8 ประการนี้มาใช้ในการทำวิจัย เนื่องจากเนื้อหาแต่ละประการมีความครอบคลุมและสามารถ

นำมาใช้ประยุกต์เพื่อสื่อสารกับเด็กได้ง่าย โดยนำมาขยายความอย่างละเอียดทั้ง 8 ประการได้ดังนี้

1. รู้จักบุคคลที่จะสื่อสาร

เนื่องจากบุคคลมีความแตกต่างกัน หรือ พระพุทธองค์ว่า มีจริตแตกต่างกัน 6 ประเภทได้แก่

- ก. รากจริต ได้แก่ คนรักสวยรักงาม
- ข. โทสจริต ได้แก่ คนประเภทใจร้อน ฉุนเฉียว
- ค. โมหจริต ได้แก่ คนประเภทโง่ หรือฉลาดน้อย ขาดปฏิภาณไหวพริบ
- ง. วิตกกจริต ได้แก่ คนประเภทคิดมาก เป็นพวกมีปมด้อย
- จ. สัทธาจริต ได้แก่ คนประเภทเชื่อง่ายซุกงง่าย
- ฉ. พุทธิจริต ได้แก่ คนประเภทฉลาด รู้จักใช้ความคิดและรักเหตุผล

ในการสื่อสารจะต้องเลือกบุคคลที่จะสื่อสาร โดยการพิจารณาก่อนว่าบุคคลที่จะสื่อสารนั้นเป็นคนเช่นไร คัมภีร์วิสุทธิมรรควางหลักการสังเกตจริตของคนไว้ว่าให้สังเกตจากอิริยาบถ การทำงาน จากการกิน จากการพูด และจากความประพฤติที่เขาแสดงออกแล้วจะทราบว่า บุคคลนั้นๆ เป็นคนเช่นไรก่อนแล้วจึงจะสื่อสาร โดยการพูดคุยในสิ่งที่บุคคลประเภทนั้นๆ เป็นหรือมีความสนใจอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งก็จะช่วยให้การสื่อสารเป็นไปได้ง่ายและเข้าถึง แล้วจึงจะสื่อสารในสิ่งที่เราต้องการสื่อสารไปยังบุคคลประเภทนั้นๆ ในที่สุด

2. เลือกธรรมะที่จะสื่อสารให้เหมาะสมกับบุคคล

โดยสื่อสารในสิ่งที่บุคคลต้องการ และเหมาะกับบุคคลซึ่งตรงกันกับการจะต้องสื่อสารให้เหมาะสมกับระดับวัย และภูมิปัญญาฐานะของผู้เรียน ดังจะเห็นได้จากการแบ่งหมวดหมู่ธรรม ว่าเป็นธรรมสำหรับสื่อสารผู้น้อย ธรรมสำหรับผู้ใหญ่ ธรรมสำหรับเยาวชนหรือเด็กวัยรุ่น เป็นต้น

3. สื่อสารจากรูปธรรมไปยังนามธรรม

การสื่อสารจากรูปธรรมไปยังนามธรรมหรืออีกนัยหนึ่งคือ การสื่อสารจากสิ่งที่มีตัวตนไปยังสิ่งที่ไม่มิตัวตนปรากฏ เช่น พระองค์สอนในเรื่องขันธ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร

และวิญญาณ อธิบายถึงรูปก่อนว่า รูปร่าง คือร่างกายอันเป็นโครงสร้างของมนุษย์ เป็นส่วนผสมของธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ก่อน จึงจะตรัสถึงสิ่งที่เป็นนามธรรม คือ เวทนา (ความรู้สึกหรือรับรู้อารมณ์) สัญญา (ความจำได้) สังขาร (ความปรุงแต่งหรือความคิด) วิญญาณ (ความรู้แจ้ง) เป็นต้น

4. สื่อสารจากสิ่งที่เห็นได้ง่ายไปสู่สิ่งที่เห็นได้ยาก

ได้แก่ การสื่อสารเรื่อง อนุพุททิกถา แปลว่า การสื่อสารไปตามลำดับ 5 ข้อ คือ ทาน ศีล สวรรค์ โทษ ของกามารมณ์ และการหลีกเลี่ยงกามารมณ์

พระพุทธเจ้าทรงสื่อสารในเรื่องที่เห็นได้ง่ายและเข้าใจง่ายก่อน โดยสื่อสารให้เห็นโทษของกามารมณ์ การหลีกเลี่ยงกามารมณ์โดยยกสวรรค์ซึ่งมองเห็นได้ยากมากมากล่าว คนเรามองความสุขในกามารมณ์ และความสุขในกามารมณ์นั้นไม่มีที่ไหนจะสุขเท่าเทียมกับสวรรค์ที่ตนจะไปสวรรค์ได้ก็ต้องสร้างคุณความดีด้วยการให้ทาน รักษาศีล เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เบียดเบียนกัน เป็นต้น

5. สื่อสารจากสิ่งที่รู้อยู่แล้วไปยังสิ่งที่ยังไม่รู้

วิธีสื่อสารทำนองนี้ที่เด่นที่สุด ได้แก่ การสอนเรื่อง อริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค

ความทุกข์ของมนุษย์นั้นมีอยู่ทุกผู้ทุกนาม หากจะต่างกันในเรื่องของความหนักเบาเท่านั้น ไม่มีใครเลยที่จะไม่มีความทุกข์ เพราะทุกคนรู้รสของความทุกข์กันดี พระพุทธเจ้าทรงยกเรื่องเอาทุกข์มาสื่อสารก่อน เมื่อรู้ดีแล้วก็ทรงสื่อสารสิ่งที่ยังไม่รู้ คือ ปัญหาว่า ความทุกข์นั้นมาจากไหน หรืออะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ทรงยกเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ 3 อย่างมาอธิบาย คือ เรียกว่า ตัณหา 3 อย่าง คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา

กามตัณหา คือ ความปรารถนาในกาม สิ่งที่น่ารักน่าใคร่ทั้งหลาย

ภวตัณหา คือ ความอยากจะเป็นนั่นเป็นนี่ อยากได้ยศได้ศักดิ์ และอยากจะทำในสิ่งที่คิดหวังอื่นๆ

วิภวตัณหา คือ ความเบื่อหน่าย ไม่อยากได้ ไม่อยากเป็นในสิ่งที่ตนเป็นอยู่

ทั้งสามประการนี้คือ มูลเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดทุกข์ เรียกว่า สมุทัย

เมื่อทำให้เข้าใจในสมุทัยแล้ว ต่อไปพระพุทธองค์ก็สื่อสารสิ่งที่คนรู้จักและเข้าใจกันดีอีกอย่างหนึ่ง คือ ความสุข เพราะทุกคนที่เกิดมาล้วนได้รับความสุขหรือความสบายกายสบายใจกันถ้วนทั่ว ไม่มากก็น้อย พระพุทธเจ้าจึงสื่อสารให้คนรู้จักความสุขที่แท้จริง คือ ความดับต้นเหตุของทุกข์ ที่เรียกว่า นิโรธ (แปลว่า ดับอย่างสิ้นเชิง) เมื่อดับทุกข์ได้หมดสิ้นแล้ว จึงจะได้รับความสุขอย่างแท้จริง ต่อไปทรงแสดงอริยสัจ 4 คือ มรรค ทางนำไปสู่ความดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง เรียกว่า มรรค 8 คือ ความเห็นชอบ ความคิดชอบ การพูดชอบ การทำชอบ การหาเลี้ยงชีพชอบ การเพียรพยายามชอบ การตั้งสติชอบ การตั้งใจชอบ

วิธีดับทุกข์ทั้ง 8 วิธีนั้น เป็นกลวิธีที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบเอง เป็นเรื่องที่ไม่เคยมีใครรู้มาก่อน เพื่อให้เข้าใจง่าย พระองค์จึงทรงสื่อสารสิ่งที่คนรู้อยู่ก่อนแล้ว แล้วทรงสื่อสารมรรค 8 องค์ 8 ที่คนยังไม่รู้ภายหลัง

6. การสื่อสารด้วยอุปมาอุปมัย

การอุปมาอุปมัย คือ การเปรียบเทียบให้เห็นสมควร ซึ่งการสื่อสารวิธีนี้ที่พระพุทธองค์ทรงยกกรรมมาเปรียบเทียบใช้มีอยู่มาก ในที่นี้จะยกข้อเปรียบเทียบมากล่าวไว้พอสังเขป ดังนี้

1. ทรงสอนโดยเปรียบเทียบลักษณะมนุษย์เป็น 4 จำพวก คือ
 - ก. มนุษย์ผู้มัลักษณะเหมือนเทวดาเป็นคนดี มีศีลธรรมเป็นเยี่ยม
 - ข. มนุษย์ผู้มัลักษณะเหมือนมนุษย์ คือ มีมนุษยธรรมประจำใจ
 - ค. มนุษย์ผู้มัลักษณะเหมือนเปรต เพราะมีความประพฤติเลว เป็นภัยต่อสังคม
 - ง. มนุษย์ผู้มัลักษณะเหมือนสัตว์วิเศษจាន คือเป็นผู้ไม่มีคุณธรรมอะไรเลย

2. ทรงสื่อสารโดยเปรียบเทียบกิเลสเหมือนกองไฟ กิเลสหรือไฟที่เผาใจคนมี 3 กอง คือ ราคะ (ความรักใคร่ยินดีในสิ่งที่น่ารักน่าปรารถนา) โทสะ (ความขุ่นแค้นเคืองใจ) โมหะ (ความลุ่มหลงมัวเมาในสิ่งที่ชวนให้หลงทั้งหลาย)

3. ทรงสื่อสารโดยเปรียบเทียบของบางอย่างว่า ถึงจะมีอยู่ก็เหมือนไม่มี เพราะให้ประโยชน์น้อยหรือไม่มีประโยชน์แต่อย่างใด ได้แก่

1. มีธนู แต่ไม่มีสาย
2. มีภรรยา แต่ไม่ได้อยู่ด้วยกัน

3. มีเรือ แต่ไปจอดทิ้งไว้ฝั่งตรงข้าม
4. มีรถ แต่เพลลาขาด
5. มีมิตร แต่อยู่ห่างไกลกัน
6. มีเพื่อน แต่ล้วนเป็นคนเลวๆ

การสื่อสารโดยการเปรียบเทียบนี้ เป็นวิธีที่สามารถนำมาใช้ได้จนถึงปัจจุบัน เพราะเป็นวิธีที่ทำให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่ายและจดจำได้นาน ฉะนั้น การสื่อสารด้วยวิธีอุปมาอุปมัยจึงเป็นวิธีที่ทันสมัยอยู่เสมอ

7. การสื่อสารด้วยอุปกรณ์

อุปกรณ์ประกอบการสื่อสารของพระพุทธเจ้า มีอยู่ทุกหนทุกแห่ง โดยการใช้อุปกรณ์ประกอบการสื่อสารของพระพุทธเจ้านั้นมีอยู่ 3 วิธีคือ

1. ใช้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นอุปกรณ์ เป็นการนำเอาเรื่องจริงในชีวิตมาแล้ว ทำให้ผู้ฟังเห็นจริงเห็นจัง และเข้าใจซาบซึ้งยิ่งขึ้น เช่น วิธีการให้สาวกองค์หนึ่งเป็นผู้เล่าหรือทวงเล่าเรื่องของสาวกนั้นๆ ปัจจุบันเราสามารถนำชาวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากสื่อต่างๆ นำมาเป็นอุปกรณ์การสื่อสารแทนได้

2. ใช้ภาพนิมิต พระองค์ทรงนิมิตภาพต่างๆ ขึ้นมา เพื่อให้บรรดาสาวกเกิดจินตนาการและคิดถึงตนเองในที่สุด เป็นการสำรวจตนเองตามจินตนาการนั้นๆ ก็จะตระหนักในการเรียนรู้ได้อย่างดี ถ้าจะเปรียบภาพนิมิตในปัจจุบันก็คือ ภาพยนตร์, วิทยุทัศน์ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นอุปกรณ์การสื่อสารได้อย่างดี

3. ใช้วิธีทดลองด้วยตนเอง การสื่อสารวิธีนี้หมายถึง การให้หลักความรู้ด้านทฤษฎีแล้วให้ผู้รับสารไปศึกษาและทดลองด้วยตนเองซึ่งมีหลักการตรงกันกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์ การสื่อสารด้วยการให้ทดลองด้วยตนเองนี้ เป็นวิธีหนึ่งที่ได้ผลดี วิธีสื่อสารแบบนี้ พระพุทธองค์ใช้อยู่หลายครั้ง เช่น พระโมคคัลลานะ ง่วงนอนบำเพ็ญเพียรภาวนาไม่ได้ พระพุทธองค์ทรงบอกวิธีแก้ ง่วงให้พระโมคคัลลานะไปลองทำด้วยตนเอง ซึ่งก็ได้ผลดี เป็นต้น

8. สื่อสารด้วยการทำตัวให้เป็นตัวอย่าง

การสื่อสารวิธีนี้อาศัยตัวผู้สื่อสารเอง เมื่อทำการสื่อสารไปยังผู้รับสารอย่างไร ก็ต้องปฏิบัติอย่างนั้นด้วย การที่พระพุทธองค์ทรงสื่อสารให้พุทธสาวก “กระทำความดี ละเว้นความชั่ว และทำจิตใจให้บริสุทธิ์” นั้นพระพุทธองค์ก็ทรงทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีเสมอมามิได้ขาด ก่อให้เกิดแบบอย่างที่ดี อันเป็นผลทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่ยอมรับ และแพร่หลายโดยทั่วไปจนถึงปัจจุบัน

แนวคิดเรื่องเบญจศีลเบญจธรรมในพุทธศาสนา

เบญจศีล หรือ ศีล 5 หมายถึง ข้อประพฤติข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจา ให้ตั้งอยู่ในความดีงาม เป็นศีลลำดับเบื้องต้นในพุทธศาสนาที่ศาสนิกชนพึงยึดถือ ไม่เฉพาะแต่เหล่าสงฆ์เท่านั้น ศีลห้าจึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “นิจศีล” นั่นคือ ศีลที่ยึดถือเป็นนิจ (พระธรรมปิฎก, 2546:174) ส่วนเบญจธรรมจะสอดคล้องกับหลักเบญจศีลคือ เป็นหลักธรรมที่คนทั่วไปควรปฏิบัติ เมื่อเชื่อมโยงหลักเบญจศีลเบญจธรรมเข้าด้วยกันได้ 5 ข้อ ดังนี้

เบญจศีลข้อที่ 1 ปาณาติปาตา เวรมณี คือ เว้นจากการปลงชีวิต, เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน สอดคล้องกับเบญจธรรมข้อที่ 1 คือ ความเมตตากรุณา

เบญจศีลข้อที่ 2 อทินนาทานา เวรมณี คือ เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้, เว้นจากการลักโกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน สอดคล้องกับเบญจธรรมข้อที่ 2 คือ การเลี้ยงชีพโดยชอบ

เบญจศีลข้อที่ 3 กาเมสุมิจจาจารา เวรมณี คือ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม, เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่มีผู้อื่นรักใคร่หวงแหน สอดคล้องกับเบญจธรรมข้อที่ 3 คือ การสำรวมในกาม

เบญจศีลข้อที่ 4 มุสาวาทา เวรมณี คือ เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง สอดคล้องกับเบญจธรรมข้อที่ 4 คือ การพูดความจริง

เบญจศีลข้อที่ 5 สุราเมรยมชชปมาทภูฏานา เวรมณี คือ เว้นจากน้ำเมา ได้แก่ สุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท, เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ สอดคล้องกับเบญจธรรมข้อที่ 5 คือ ความระลึกรู้สึกตัวอยู่เสมอ

จากแนวคิดในเรื่องหลักเบญจศีลและเบญจธรรม จะเห็นได้ว่าผู้ที่ปรารถนาจะมีศีล 5 เป็นสมบัติประจำใจ ก็ควรเจริญหลักเบญจธรรมทั้ง 5 ประการ ได้แก่ 1. การมีความเมตตากรุณา 2. สัมมาอาชีพหรือการเลี้ยงชีพโดยชอบ 3. มีความสำรวมในกาม 4. ลััจจะคือพูดความจริง

และ 5. มีสติคือความระลึกตัวอยู่เสมอ มาเป็นเครื่องมือประจำตัวแล้วก็ยอมจะได้อานิสงส์ของการรักษา คือ การไปสู่สุคติ การเป็นผู้พร้อมด้วยโภคทรัพย์ และการเป็นผู้ไม่มีความทุกข์ในที่สุด ซึ่งดิช นัท ฮันท์ ได้ประยุกต์หลักเบญจศีลเบญจธรรมทั้ง 5 ประการอันเป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานที่ชาวพุทธพึงกระทำสู่นวอุดมคติหรือข้อฝึกอบรมสติ 5 ประการ เพื่อใช้ในการสื่อสารกับเหล่าศาสนิกชนทางพุทธศาสนาไว้ มีรายละเอียดดังนี้

อุดมคติหรือข้อฝึกอบรมสติ 5 ประการ โดย ดิช นัท ฮันท์

ดิช นัท ฮันท์ (2549: 14-16) พระภิกษุ พุทธศาสนาจารย์ชาวเวียดนาม แห่งหมู่บ้านพลัม ประเทศฝรั่งเศส สถานที่ที่ท่านใช้เป็นที่จัดอบรมภาวนาเกี่ยวกับการเจริญสติ ทั้งในยุโรปและอเมริกาเหนือ รวมทั้งจัดอบรมเหล่าพุทธศาสนิกชนในหลากหลายสาขา ไม่ว่าจะเป็นทหารผ่านศึก แพทย์ ศิลปิน นักจิตบำบัด นักสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเด็กด้วย นอกจากนี้ยังเขียนหนังสือ และทำงานเพื่อช่วยเหลือผู้อพยพทั่วโลก ดิช นัท ฮันท์ได้ประยุกต์หลักอุดมคติหรือข้อฝึกอบรมสติ ที่ประยุกต์จากหลักเบญจศีลเบญจธรรมในพุทธศาสนา ซึ่งเป็นบทภาวนาที่ใช้ในการอบรมภาวนาเกี่ยวกับการเจริญสติ 5 ประการ ดังนี้

อุดมคติข้อที่ 1 ให้ความเคารพต่อชีวิต

“ด้วยความตระหนักรู้ถึงความทุกข์จากการทำลายชีวิต ข้าพเจ้าตั้งสัตย์ปฏิญาณที่จะบ่มเพาะความกรุณา และเรียนรู้วิธีที่จะปกป้องชีวิตผู้คน สรรพสัตว์ พืชพันธุ์และแร่ธาตุ ข้าพเจ้าตั้งจิตมั่นที่ไม่ทำลายชีวิต ไม่ปล่อยให้ผู้อื่นทำลายชีวิต รวมทั้งจะไม่ส่งเสริมการทำลายชีวิตใดๆ ในโลกนี้ โดยทั้งความคิด และในทางปฏิบัติ”

อุดมคติข้อที่ 2 เอื้อเพื่อเผื่อแผ่

“ด้วยความตระหนักรู้ถึงความทุกข์จากการหาประโยชน์ส่วนตัว ความออยู่ติธรรมทางสังคม การลักขโมย การกดขี่ ข้าพเจ้าตั้งสัตย์ปฏิญาณว่าจะทำงานด้วยการแบ่งปันเวลา พลัง และทรัพย์สินให้แก่ผู้ที่มีความจำเป็น ข้าพเจ้าตั้งจิตมั่นว่าจะไม่ลักขโมยและไม่ครอบครองสิ่งที่ดีควรเป็นของผู้อื่น ข้าพเจ้าจะเคารพทรัพย์สินของผู้อื่น และจะคอยปกป้องไม่ให้ผู้อื่นหาผลประโยชน์บนความทุกข์ของมนุษย์หรือสรรพสัตว์อื่นๆ”

อุดมคติข้อที่ 3 มีความรับผิดชอบในเรื่องความสัมพันธ์

“ด้วยความตระหนักรู้ถึงความทุกข์จากการประทุพผิตในกาม ข้าพเจ้าตั้งปฏิญาณบ่มเพาะความรับผิดชอบ และการเรียนรู้วิธีที่จะปกป้องความมั่นคงและความซื่อสัตย์ของปัจเจกบุคคล คู่สมรส ครอบครัวและสังคม ข้าพเจ้าตั้งจิตมั่นว่าจะไม่ยุ่งเกี่ยว มีเพศสัมพันธ์ โดยปราศจากซึ่งความรัก ด้วยการมีพันธะสัญญาระยะยาวต่อกัน หากแต่จะเคารพในพันธะสัญญาของตัวเองและผู้อื่น เพื่อถนอมความสุขของตนเอง และผู้อื่นไว้ ข้าพเจ้าจะทำทุกอย่างตามกำลังความสามารถเพื่อปกป้องกัน ไม่ให้เด็ก ๆ ถูกล่วงละเมิดทางเพศ ตลอดจนปกป้องไม่ให้คู่สมรสและครอบครัวต้องแตกแยก เนื่องจากการประทุพผิตในกาม”

อุดมคติข้อที่ 4 รับฟังอย่างตั้งใจและพูดจาด้วยความรัก

“ด้วยความตระหนักรู้ถึงความทุกข์จากการกล่าวถ้อยคำที่ขาดความยั้งคิด และระคายหูผู้อื่น ข้าพเจ้าตั้งสัตย์ปฏิญาณว่าจะบ่มเพาะวาจาที่ไพเราะ และตั้งใจฟังอย่างมีสติ เพื่อให้ผู้อื่นมีความสุข เบิกบาน ตลอดจนช่วยแบ่งเบาทุกข์ของพวกเขา ข้าพเจ้ารู้ดีว่าคำพูดสามารถก่อให้เกิดความสุข และความทุกข์ จึงขอตั้งจิตมั่นว่า จะพูดแต่ความจริง ด้วยถ้อยคำที่ก่อให้เกิดความมั่นใจ ความเบิกบานและความหวัง โดยไม่กระพือข่าวที่ตัวเองไม่รู้แน่ชัด รวมทั้งไม่วิพากษ์วิจารณ์หรือกล่าวโทษในสิ่งที่ตัวเองไม่แน่ใจ ตลอดจนละเว้นจากการกล่าววาจาที่จะก่อให้เกิดการแตกแยก ไม่ปรองดองกัน หรือทำให้ครอบครัว ชุมชนต้องแตกแยก ร้าวฉาน ข้าพเจ้าจะพยายามทุกวิถีทางที่จะประนีประนอมและแก้ความขัดแย้งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใหญ่หรือเรื่องเล็กก็ตาม”

อุดมคติข้อที่ 5 การบริโภคอย่างมีสติ

“ด้วยความตระหนักรู้ถึงความทุกข์จากการบริโภคที่ขาดสติ ข้าพเจ้าตั้งสัตย์ปฏิญาณว่าจะบ่มเพาะสุขภาพที่ดีทั้งกายและใจเพื่อตัวเอง ครอบครัวและสังคม ด้วยการกิน ดื่ม บริโภคอย่างมีสติ พร้อมทั้งจะรับเอาแต่สิ่งที่จะช่วยถนอมความสงบสุข ความเบิกบานให้แก่ร่างกาย และวิญญาณของตนเอง ครอบครัวและสังคม ข้าพเจ้าตั้งจิตมั่นว่าจะไม่ใช้แอลกอฮอล์ สิ่งเสพติดอื่นใด หรือการรับประทานอาหารและสิ่งให้โทษอย่างเช่น รายการโทรทัศน์ นิตยสารหนังสือภาพยนตร์และการสนทนาบางประเภท เพราะตระหนักรู้ว่า การทำร้ายร่างกายและวิญญาณของตัวเองด้วยสิ่งที่เป็นพิษ เป็นภัยเหล่านี้ เท่ากับเป็นการทรยศต่อบรรพบุรุษ พ่อแม่สังคม และลูกหลานของตัวเอง ข้าพเจ้าจะพยายามแปรเปลี่ยนความรุนแรง ความกลัว ความโกรธ รวมทั้งความดัดสนในตัวเอง

และสังคม โดยละเว้นจากการบริโภคสิ่งที่เป็นพิษภัยเพื่อตัวเองและสังคม ข้าพเจ้าเข้าใจดีว่าการบริโภคอย่างถูกต้อง เหมาะสม นับเป็นสิ่งที่สำคัญ ในการเปลี่ยนแปลงตัวเองและสังคม"

บทพิจารณาอาหาร 5 ประการ

"อาหารนี้เป็นของกำนัลแห่งจักรวาล พื้นดิน ท้องฟ้า สรรพชีวิต และการทำงานหนัก ด้วยความรัก ความเอาใจใส่ ขอให้เรารับประทานอาหารอย่างมีสติ และด้วยความระลึก รัฐบาลคุณ เพื่อให้เรามีคุณค่าเพียงพอ ที่จะรับอาหารนี้ ขอให้เราตระหนักรู้และเปลี่ยนแปลงสภาวะจิต ที่ไม่ก่อประโยชน์โดยเฉพาะความโลภ ขอให้เราเพียงแต่รับประทานอาหารเพื่อบำรุงหล่อเลี้ยงและป้องกันโรคร้ายไข้เจ็บ เรายอมรับอาหารนี้เพื่อที่เราจะได้บำรุงรักษาความรักอันที่พี่น้อง สร้างสังฆะและหล่อเลี้ยงอุดมคติแห่งการรับใช้สรรพชีวิต"

เนื่องจากในการวิจัยโดยการจัดกิจกรรมค่ายสัมพันธ์กับเด็กเพื่อการพัฒนาตนเองในครั้งนี้ ผู้วิจัยเล็งเห็นว่า บทพิจารณาอาหาร 5 ประการข้างต้น เป็นบทพิจารณาอาหารที่ให้ความสำคัญกับการภาวนาจิต จำเป็นต้องอาศัยเวลาในการเรียนรู้ทำความเข้าใจ จึงอาจจะยากเกินไปต่อการทำความเข้าใจของเด็กในระดับชั้นประถมศึกษา ดังนั้นผู้วิจัยจึงเปลี่ยนแปลงนำบทพิจารณาอาหารอีกบทหนึ่งซึ่งเป็นที่แพร่หลายโดยทั่วไปและง่ายต่อเด็กในการจดจำและทำความเข้าใจมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้แทน บทพิจารณาอาหารบทดังกล่าวมีดังนี้

"ข้าวทุกจาน อาหารทุกอย่าง อย่ากินทิ้งขว้าง เป็นของมีค่า ผู้คนทุกซี่ยากลำบากหนักหนา สงสารบรรดา เด็กตาดีตา"

แนวคิดการสื่อสารในกลุ่ม (Small Group Communication)

กลุ่มหมายถึง การรวมตัวหรือชุมนุมของบุคคลตั้งแต่ 3 คนขึ้นไปมาสื่อสารกัน คนเพียง 2 คนไม่ถือเป็นกลุ่มดังกล่าวที่ว่า "2 คนคือเพื่อน 3 คนคือกลุ่มคน" (two's company, three's crowd) ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ต้องมีการสื่อสารหรือปฏิสัมพันธ์ มีความสนใจหรือเป้าหมายอย่างเดียวกันและมีอิทธิพลต่อกัน หรือผลกระทบซึ่งกันและกัน (ดิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์และสุกัญญา สมไพบุลย์, 2547)

โดยธรรมชาติการสื่อสารเป็นกลุ่ม จะแตกต่างกับการสื่อสารของคนสองคนหรือการสื่อสารตัวต่อตัว (dyadic) เช่น การสื่อสารตัวต่อตัวนั้นประกอบด้วยบุคคลเพียงสองคน ถ้าคนใดคนหนึ่งหายไปก็เท่ากับยุติการสื่อสาร ในขณะที่การสื่อสารกลุ่มนั้นจะสามารถดำเนินต่อไปได้แม้สมาชิกคนใดคนหนึ่งขาดหายไป หรือการแบ่งหน้าที่การเป็นผู้พูดและผู้ฟังของการสื่อสารตัวต่อตัวจะชัดเจน แต่การสื่อสารกลุ่มเราจะสามารถเดาทิศทางของการสื่อสารหรือบทบาทการเป็นผู้ฟังและผู้พูดได้ยาก เช่น ถ้าการสื่อสารนั้นปราศจากผู้นำกลุ่ม ใครจะเสนอความคิดหรือพูดขึ้นมาในกลุ่มก็ได้ (เมตตา กฤติวิทย์ 2532 อ้างถึงใน ถิรนนท์ อนุวัศศิริวงศ์และสุกัญญา สมไพบุลย์, 2547) และอีกประการที่สำคัญก็คือ บุคคลในการสื่อสารตัวต่อตัวอาจจะไม่ต้องฟังฟังกันหรือไม่มีความผูกพันมาบังคับตายตัว แต่การสื่อสารกลุ่มนั้นสมาชิกต้องฟังฟังกันและกัน รวมทั้งต้องมีกฎเกณฑ์ให้สมาชิกยึดถือด้วย

ดังนั้นธรรมชาติและคุณสมบัติของกลุ่มจึงประกอบไปด้วยคุณสมบัติต่างๆ ดังนี้

1. สมาชิกในกลุ่มมีการพึ่งพาอาศัยกันและมีความคล้ายคลึงกัน คือแต่ละคนจะลดความเป็นปัจเจกบุคคล ต้องฟังฟังซึ่งกันและกันในกลุ่ม ดังนั้นความคิดรวมทั้งการแสดงออก พฤติกรรม การแต่งกายของสมาชิกในกลุ่มจะได้รับอิทธิพลจากสมาชิกคนอื่นๆ ภายในกลุ่มที่กำหนดร่วมกัน

2. มีการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีการพูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และตอบสนองซึ่งกันและกัน ดังนั้นคนที่ไม่รู้จักกันแม้จะมานั่งรวมกันเป็นกลุ่ม ก็จะไม่นับว่าเป็นการสื่อสารในกลุ่ม เป็นเพียงกลุ่มคนเท่านั้น

3. สมาชิกในกลุ่มร่วมมือกันเพื่อวัตถุประสงค์เดียวกัน สมาชิกในกลุ่มจะร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์เป้าหมายต่างๆ ในการรวมกันเป็นกลุ่ม มีกระบวนการสื่อสารและการทำงานช่วยเหลือกันเพื่อให้เป้าหมายนั้นเกิดการบรรลุ ซึ่งก็จะทำให้กลุ่มมีโครงสร้าง (structural patterns) ที่ชัดเจน

4. สมาชิกมีบรรทัดฐานร่วมกัน ซึ่งก็คือความคาดหวังสำหรับทุกคนหรือคนส่วนใหญ่ในกลุ่ม บรรทัดฐานก็คือมาตรฐานทั้งด้านปฏิสัมพันธ์ วัฒนธรรม การมีส่วนร่วมของสมาชิกนั่นเอง

ประเภทของกลุ่ม

ในการแบ่งประเภทของกลุ่มจำแนกตามวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่ม สามารถจำแนกได้ 4 ชนิด (Infante, et al, 1997 อ้างถึงใน ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์และสุกัญญา สมไพบูลย์, 2547) ได้แก่

1. **กลุ่มเพื่อการทำงาน (task-oriented groups)** สามารถแบ่งออกได้เป็น กลุ่มเพื่อการแก้ปัญหา (problem-solving group) ที่สมาชิกจะช่วยกันหาทางออกให้กับปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างละเอียดถี่ถ้วน กลุ่มตัดสินใจ (decision-making group) หลังจากที่สมาชิกช่วยกันหาทางออกของปัญหาได้แล้วก็ต้องช่วยกันตัดสินใจว่าวิธีการไหนจะดีที่สุด จะใช้วิธีนี้เมื่อไร อย่างไรจึงจะสัมฤทธิ์ผล กลุ่มระดมความคิด (idea-generation group) หรือเรียกว่าเป็นกลุ่มระดมสมอง (brainstorming group) ก็ได้ สมาชิกจะช่วยกันคิดวิธีการต่างๆ อย่างหลากหลายไว้เป็นทางเลือก โดยจะไม่มีมีการประเมินค่าว่าความคิดของใครถูกของใครผิด

2. **กลุ่มบำบัดรักษา (therapy group)** เป็นกลุ่มที่ช่วยกันแก้ปัญหาของแต่ละบุคคล อาจจะเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะ เช่น นักจิตวิทยา โดยมีความสามารถที่จะกระตุ้นให้สมาชิกมองเห็นและเข้าใจในประเด็นต่างๆ อย่างชัดเจน ให้เกิดการเปิดเผยอารมณ์ ต่อต้านภาวะกดดันภายในกลุ่ม มีความมั่นใจในตนเอง นอกจากนี้ยังอาจช่วยเหลือบุคคลในปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ เช่น ช่วยให้เลิกสูบบุหรี่ เลิกดื่มสุรา หรือลดน้ำหนัก เป็นต้น

3. **กลุ่มสร้างจิตสำนึก (consciousness-raising group)** เป็นกลุ่มที่มุ่งเน้นให้สมาชิกสร้างจิตสำนึกทั้งต่อตนเองและผู้อื่น รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา เช่น เน้นการปกป้องรักษาชีวิตสัตว์ป่า การต่อต้านสงคราม การจัดกีฬาหรือการแข่งขันเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ต่างๆ สร้างอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของกลุ่มให้สมาชิกรู้สึกภูมิใจ เช่น การที่องค์กรสตรีสร้างจิตสำนึกให้สมาชิกตระหนักถึงความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับสตรีและช่วยกันเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาเหล่านี้ เป็นต้น

4. **กลุ่มเพื่อการเรียนรู้ (learning group)** กลุ่มนี้มีวัตถุประสงค์ให้สมาชิกได้รับทราบข้อมูลต่างๆ รวมทั้งเข้าใจในประเด็นเหล่านั้นด้วย โดยสมาชิกในกลุ่มจะช่วยเหลือกันในการค้นคว้าข้อมูล วิเคราะห์ สรุป และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาหรือความคับข้องใจของสมาชิกคนอื่นๆ เรา มักจะพบกลุ่มลักษณะนี้ในระบบการศึกษาทั่วไป ทั้งโรงเรียนและมหาวิทยาลัย หรือกลุ่มในที่ทำงานก็ตาม การเรียนรู้และการแบ่งงานกันทำเป็นกลุ่มย่อมกระตุ้นให้สมาชิกพยายามจะแสดง

มุมมองอันหลากหลายของตนในการทำงานกลุ่ม ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลมากมาย นับเป็นการยกระดับการเรียนรู้ให้กลุ่มมีความเจริญรุ่งเรือง

จะเห็นได้ว่า ในการศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารกลุ่มนั้นจะมีทั้งเพื่อการทำงานและไม่ใช่เพื่อการทำงาน แต่ทั้งสองประเภทก็ถือเป็นรูปการณ์หนึ่งของสังคมที่สมาชิกจะต้องสื่อสาร และมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน แม้ว่ากลุ่มที่ไม่เป็นทางการหรือกลุ่มที่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ในการทำงาน การแก้ไขปัญหาหรือการตัดสินใจใดๆก็ตาม เราก็สามารถนำหลักการหรือรูปแบบการสื่อสารที่ค่อนข้างมีระบบของกลุ่มเพื่อการทำงานมาประยุกต์ใช้ได้ เพราะการสื่อสารในกลุ่มทุกประเภทย่อมต้องมีการพูดจาปราศรัย ได้ถาม ตอบปัญหา แสดงความคิดเห็น เพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าประสงค์และธำรงสภาพกลุ่มทั้งทางโครงสร้างและอารมณ์-สังคมด้วย

กระบวนการกลุ่ม

กระบวนการกลุ่ม (group process) คือการที่สมาชิกในกลุ่มมาสื่อสารกันเพื่อต้องการทราบความคิด ทศนคติ ความเชื่อ ข้อคิดเห็นต่างๆ จากสมาชิกคนอื่นๆ และร่วมกันหาข้อตกลงร่วมกัน ซึ่งกระบวนการสื่อสารกลุ่มนั้นจะมีประสิทธิภาพหรือไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยหรือองค์ประกอบที่มีผลต่อการดำรงอยู่หรือความเป็นกลุ่มหลายประการ เช่น ขนาด การจัดระยะห่าง บทบาทและสถานภาพของสมาชิก บรรทัดฐานและความผูกพันแน่นของกลุ่ม ถ้ากลุ่มมีขนาดใหญ่เกินไป สมาชิกทุกคนจะไม่สามารถมีส่วนร่วมในการสื่อสารได้หรือสมาชิกไม่ปฏิบัติตามบรรทัดฐานหรือกฎระเบียบของกลุ่ม ก็ย่อมนำมาซึ่งผลเสียต่อกลุ่ม

ปัจจัยของความเป็นกลุ่ม การดำรงอยู่และการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม

การรวมกันเป็นกลุ่มนั้น ไม่ว่าจะเป็กลุ่มสังสรรค์ กลุ่มกิจกรรม กลุ่มสังคม กลุ่มธุรกิจ กลุ่มการศึกษา ต้องประกอบไปด้วยปัจจัยหลายอย่างที่มารวมกัน การมีสมาชิกและรวมตัวกันมีปฏิสัมพันธ์เพื่อจุดประสงค์ต่างๆนั้นยังไม่เพียงพอที่จะทำให้กลุ่มดำรงอยู่และดำเนินกิจกรรมต่างๆ หากแต่ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ได้แก่ ขนาดของกลุ่ม การจัดระยะห่าง บทบาทของสมาชิก บรรทัดฐานของกลุ่ม ความผูกพันแน่นภายในกลุ่ม และเป้าหมายของกลุ่ม ซึ่งมีความจำเป็นทั้งต่อปริมาณและคุณภาพของการสื่อสารและจะเป็นตัวกำหนดความสำเร็จของกลุ่มด้วย โดยแต่ละปัจจัยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ขนาดของกลุ่ม (group size) ขนาดของกลุ่มจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมรวมทั้งปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกภายในกลุ่ม ยิ่งกลุ่มใหญ่มากสมาชิกของกลุ่มก็จะมีส่วนร่วมหรือปฏิสัมพันธ์กันน้อย การสื่อสารแบบเห็นหน้าค่าตากันก็จะเกิดได้น้อยลงเช่นกัน ซึ่งจะทำให้สมาชิกมีความพึงพอใจน้อยลง เพราะบางครั้งในการสื่อสารกันนั้นเมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นทั้งอาจจะเป็นข้อเท็จจริงหรือข้อคิดเห็นก็ตาม สมาชิกคนที่ไม่ใช่คู่กรณีก็อาจอยากแสดงความคิดเห็นของตนด้วยเพื่อนำไปสู่การยุติหรือได้มาซึ่งข้อสรุปที่ทุกคนมีส่วนร่วม โดยทั่วไปแล้วกลุ่มที่เหมาะสมควรมีจำนวนสมาชิกเป็นเลขคี่ เช่น 5 คนหรือ 7 คน จะมีประสิทธิภาพกว่ากลุ่มที่เป็นเลขคู่ เช่น 4 คนหรือ 6 คน และเป็นที่ยอมรับว่าโดยปกติแล้ว กลุ่มที่ประกอบด้วยสมาชิก 5 คนนับว่าเป็นขนาดของกลุ่มที่มีประสิทธิผลที่สุดที่จะทำให้ทุกคนสามารถสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันอย่างทั่วถึงและแสดงความคิดเห็นเพื่อทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามการรักษาคุณภาพของการสื่อสารในกลุ่ม ขนาดของกลุ่มต้องมีการควบคุม ต้องกำหนดขนาดตามงานและบุคลิกภาพของสมาชิก บรรดาผู้เป็นสมาชิกในกลุ่มควรจะได้เห็นหน้าค่าตากันได้อย่างใกล้ชิด ทั้งนี้ถ้ากลุ่มมีขนาดใหญ่ เช่น 20 คนขึ้นไป ก็จะทำให้เกิดปัญหาในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านความรู้สึก ความผูกพันต่อกลุ่ม

ยิ่งสมาชิกมีจำนวนมาก การมีส่วนร่วมหรือความรับผิดชอบในกลุ่มของสมาชิกก็จะลดน้อยลง บางครั้งอาจคิดไปได้ว่าความคิด ประสบการณ์หรือข้อมูลที่เราไปค้นคว้ามาไม่มีความสำคัญ เพราะเราอาจจะไม่กล้าพูดหรือไม่ได้รับโอกาสในการแสดงความคิดเห็นเหล่านี้ สิ่งที่พบเห็นตามมาก็คือการที่สมาชิกไม่ได้สนใจกลุ่มใหญ่ของตน แต่สนทนากันเอง 2-3 คน ซึ่งอาจจะมีกลุ่มย่อยอย่างนี้หลายกลุ่มในกลุ่มใหญ่ จึงทำให้ประเด็นที่สำคัญที่นำเสนอต่อทั้งกลุ่มนั้นถูกละเลยหรือไม่ได้รับการเอาใจใส่ รับฟังอย่างพิจารณา เมื่อถึงคราวต้องตัดสินใจก็就会产生ปัญหา การตัดสินใจให้จบเรื่องหรือเพื่อนว่าอย่างไรเราว่าอย่างนั้น เป็นภาวะการคิดตามกลุ่ม (groupthink)

ขนาดของกลุ่มนี้ต้องมีการควบคุมและกำหนดขนาดตามความเหมาะสมของงาน สถานที่ รวมทั้งบุคลิกภาพของสมาชิกด้วย โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกมีโอกาสเห็นหน้าค่าตากัน มีการสื่อสารทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษา และมีส่วนร่วมในกลุ่มอย่างทั่วถึง เพื่อจะสามารถเสนอข้อมูลแลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็น ปรีกษาหาหรือ ร่วมมือวิเคราะห์และหาข้อสรุปเพื่อประเด็นต่างๆ ที่กลุ่มนำมาอภิปรายอย่างครบถ้วน

2. การจัดระยะห่าง (space) การจัดระยะห่างของสมาชิกในกลุ่มจะมีผลทางด้านจิตวิทยาาระหว่างสมาชิกด้วยกัน บางครั้งการนั่งใกล้กันและการหันหน้าเข้าหากัน สบตากัน จะช่วยสร้างความสัมพันธ์และการช่วยเหลือสนับสนุนในกลุ่มซึ่งกันและกันด้วย คือทำให้สมาชิกได้ทราบปฏิกิริยาตอบสนองของผู้ฟังว่าเป็นอย่างไร ซึ่งผู้พูดจะได้ปรับปรุงหรือชักถาม อธิบายสิ่งที่เพื่อนสมาชิกไม่เข้าใจ แต่บางครั้งการสบตากันของสมาชิกภายในกลุ่มก็มีข้อเสีย คือถ้าผู้พูดไม่มั่นใจพอเมื่อสบตากับผู้ฟังแล้วพบสัญญาณในเชิงลบคือผู้ฟังไม่เข้าใจหรือไม่เห็นด้วยก็อาจจะทำให้การพูดนั้นสะดุด ชะงัก หรือไม่กล้าที่จะพูดต่อไป

การจัดระยะห่างของสมาชิกนั้นควรเลือกจัดระยะห่างที่มีความสะดวกสบายและตอบสนองต่อการสื่อสารได้ดี คือไม่กำหนดตายตัวว่าจะต้องนั่งข้างกัน หันหน้าเข้าหากัน ใกล้กันหรือห่างกัน เป็นต้น ทั้งหลายทั้งปวงให้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร เช่น เมื่อสมาชิกแบ่งงานกันทำแล้วไม่ต้องการร่วมมือหรือพึ่งพาอาศัยกันก็สามารถที่จะนั่งห่างกันได้เพื่อเพิ่มสมาธิในการทำงาน แต่ถ้าเป็นการปรึกษาหารือกันในกลุ่ม สมาชิกก็ควรจะมานั่งรวมกันและหันหน้าเข้าหากันด้วย

การจัดที่นั่งในการสื่อสารภายในกลุ่มจะแสดงถึงภาวะและความรู้สึกต่างๆของสมาชิก ถ้าการจัดที่นั่งไม่เหมาะสมทำให้สมาชิกบางคนอึดอัดหรือไม่สบายใจก็อาจทำให้การสื่อสารในกลุ่มขาดประสิทธิภาพได้ ดังนั้นการจัดที่นั่งให้เหมาะสมกับลักษณะงานและความเหมาะสมของสมาชิกก็จะช่วยลดอุปสรรคทางความรู้สึกให้มันน้อยลง อันจะนำไปสู่การผลิตงานที่มีคุณภาพและปริมาณตามความพึงพอใจหรือบรรลุเป้าหมายของกลุ่มได้เป็นอย่างดี

หน้าที่และบทบาทการสื่อสารกลุ่ม

หน้าที่ของการสื่อสารกลุ่มเกิดจากปัจจัยหลายประการ เช่น เพื่อการเรียนรู้ เพื่อการบำบัด เพื่อการโน้มน้าวใจ เพื่อสร้างสัมพันธภาพ เพื่อขจัดความขัดแย้ง เพื่อพิพากษา เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามหน้าที่โดยทั่วไปของการสื่อสารกลุ่มนั้นสามารถแบ่งได้เป็น เพื่อเสาะหาข้อเท็จจริงเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลและข้อคิดเห็น เพื่อการตัดสินใจและเพื่อการแก้ปัญหา ซึ่งแต่หน้าที่ของการสื่อสารกลุ่มนี้ก็มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ไม่สามารถแยกจากกันได้เด็ดขาด เช่น ในการจะแก้ปัญหา ก็ต้องมีการเสาะหาข้อเท็จจริง แลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมทั้งร่วมกันตัดสินใจ และเป้าหมายของกลุ่มที่ยกตัวอย่างไว้ข้างต้นล้วนต้องใช้น้ำที่ของการสื่อสารกลุ่มเหล่านี้เป็นองค์ประกอบ

หน้าที่และบทบาทในการสื่อสารกลุ่มนั้นมีมากมายหลายประการแต่ที่เกี่ยวข้องในการวิจัยครั้งนี้สามารถจำแนกได้ 4 ประเภท ได้แก่

1. เพื่อหาข้อเท็จจริง (fact finding) คือการที่สมาชิกมารวมตัวกันเพื่อค้นหาข้อเท็จจริง และมีหน้าที่ที่จะรายงานผลต่อองค์การหรือฝ่ายที่แต่งตั้งกลุ่มเพื่อทำหน้าที่นี้ขึ้นมา โดยการแบ่งงานของสมาชิกในกลุ่มให้แต่ละคนทำ อาจจะแยกกันทำแล้วนำผลงานมารวมกันหรืออาจจะร่วมมือกันทำงานนั้น เช่น การทำงานของพนักงานสืบสวนคดีต่างๆ หรือคณะกรรมการสอบสวนการทุจริตในหน่วยงานทั้งราชการและเอกชน

2. เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและข้อคิดเห็น (information sharing) ลักษณะของการแลกเปลี่ยนข่าวสารนี้อาจจะทำได้ทั้งทางตรงหรือไม่เป็นทางการก็ได้ แล้วแต่วัตถุประสงค์และการให้ความสำคัญของสมาชิก เช่น การประชุมกลุ่มของพนักงานระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา ระหว่างพนักงานระดับเดียวกัน เพื่อเป็นการเผยแพร่ข้อมูลใหม่ๆ หรือให้ช่วยกันแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นที่กลุ่มกำหนดขึ้น รวมทั้งการแก้ไขข้อข้องใจของสมาชิกในกลุ่มให้เข้าใจตรงกัน

การบรรยายสรุปก็เป็นประเภทหนึ่งของการให้ข้อมูลข่าวสาร เพราะเป็นการปูพื้นฐานความเข้าใจต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ยาก ซับซ้อน ให้กับผู้ฟัง เช่น การพานิสิตไปศึกษาเยี่ยมชมหน่วยงานต่างๆ ก่อนที่จะพาชมของจริงก็มีการบรรยายสรุปภาพรวมของหน่วยงานนั้นๆ ก่อน

3. เพื่อแก้ปัญหา (problem solving) เมื่อมีเหตุการณ์ฉุกเฉินหรือกรณีเร่งด่วนต่างๆ ที่สมาชิกต้องช่วยกันแก้ปัญหา กลุ่มอาจมีการเรียกประชุมเพื่อระดมสมอง หรือสั่งการให้สมาชิกช่วยกันทำการบ้านเพื่อค้นข้อมูลต่างๆ ในการนำมาแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่ม ซึ่งจะได้ทางเลือกที่ดีกว่าการที่มอบหมายให้ใครคนใดคนหนึ่งเป็นคนคิดคนเดียว เช่น เมื่อเกิดปัญหาผลิตสินค้าไม่ทันความต้องการของตลาด ฝ่ายผลิตก็อาจมีการเรียกประชุมเพื่อแก้ปัญหา และอาจได้ทางออกให้สมาชิกทำงานล่วงเวลาหรือนำงานไปทำที่บ้าน โดยสมาชิกเหล่านั้นได้ร่วมหารือและสมัครใจ ไม่ใช่เป็นคำสั่งของผู้นำกลุ่มโดยไม่มี การสื่อสารหรือแจ้งให้สมาชิกได้ทราบ

4. เพื่อตัดสินใจ (decision making) จากวัตถุประสงค์ดังกล่าวทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการค้นหาข้อเท็จจริง การแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือการแก้ปัญหาก็ตามต่างต้องใช้การตัดสินใจทั้งสิ้น การประชุมหรือการสื่อสารเพื่อการตัดสินใจกลุ่มนี้จึงเป็นการหาข้อยุติของประเด็นต่างๆ อาทิ การ

ประชุมคณะกรรมการ การประชุมปรึกษา การประชุมกลุ่มทำงาน ซึ่งสมาชิกกลุ่มจะช่วยกันในการวิเคราะห์สถานการณ์วางแผนหรือนโยบาย พิจารณาอดีต มองถึงแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อหาทางเลือกที่ดีที่สุดของกลุ่ม

สมาชิกภาพกับการมีส่วนร่วมในการสื่อสารกลุ่ม

ก่อนที่จะมีการรวมกันเป็นกลุ่มนั้น สมาชิกแต่ละคนก็ถือว่าเป็นปัจเจกบุคคลที่มีความต้องการ ความชอบ ความพึงพอใจที่เป็นเรื่องส่วนตัว แต่เมื่อมาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มตามวัตถุประสงค์ต่างๆ ที่กล่าวไว้แล้วนั้น บุคคลต้องตระหนักว่าเราไม่ได้อยู่คนเดียว การจะทำหรือตัดสินใจใดๆ ต้องอาศัยการร่วมมือกับสมาชิกคนอื่นๆ ซึ่งเข้ามารวมกันเป็นลักษณะของสมาชิกภาพ ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลและความสัมพันธ์ในกลุ่มจึงอาจเป็นคนละเรื่องกัน แต่สมาชิกต้องพยายามมองให้เป็น “คนละเรื่องเดียวกัน” นั่นคือแม้ความสัมพันธ์ส่วนตัวของแต่ละคนอาจจะแตกต่างกัน แต่ผลของภาพรวมความสัมพันธ์เหล่านี้ทั้งหมดเป็นเรื่องเดียวกัน เพราะเป็นภาพรวมของกลุ่มที่แต่ละคนสังกัด

ดังนั้นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ภายในกลุ่มสมาชิกแต่ละคนอาจจะพิจารณาประเด็นต่อไปนี้ (Tubbs, 1998 อ้างถึงใน ติรพันธ์ อนุวัชศิริวงศ์, 2547)

- ความคิดและความรู้สึกเกี่ยวกับตนเอง
- ความคิดและความรู้สึกเกี่ยวกับผู้อื่น
- บุคคลอื่นๆในกลุ่มมีความคิดความรู้สึกกับเราอย่างไร

ในการรวมกลุ่มนั้นประกอบด้วยบุคคลที่มีความแตกต่างกันด้วยปัจจัยต่างๆมากมาย ซึ่งถือเป็นความแตกต่างของปัจเจกในกลุ่ม ที่สมาชิกต้องคำนึงถึงและพยายามเข้าใจในความแตกต่างเพื่อการปรับตัวและทำให้ปัจเจกบุคคลมีความสุขในการอยู่รวมกันเป็นสมาชิกภาพของกลุ่ม โดยในการวิจัยครั้งนี้มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ดังนี้

1. เพศ (gender) ในกลุ่มจะประกอบไปด้วยทั้งเพศหญิงและเพศชาย ซึ่งจะมีบุคลิกบทบาทต่างกัน ปัญหาสำหรับเรื่องเพศคือ ใครจะเป็นผู้นำหรือมีบทบาทสำคัญในกลุ่ม การกีดกันทางเพศนับเป็นปัญหาที่สำคัญมากของกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะกับเพศหญิงที่มักไม่ได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำ ดังนั้นถ้าสมาชิกกลุ่มเปิดใจกว้างยอมรับความสามารถของบุคคล ไม่นำเรื่องเพศเข้ามาเป็นตัวตัดสิน จะทำให้บรรยากาศของกลุ่มมีความกลมเกลียวกัน มากขึ้น แนวคิดที่ผู้ชายต้อง

เป็นผู้นำ ผู้หญิงต้องเป็นผู้ตามจึงต้องมีการพิจารณากันใหม่ อย่างไรก็ตามส่วนใหญ่ผู้ชายก็มักจะได้รับให้เป็นหัวหน้ากลุ่มเพื่อการทำงาน (task leader) ส่วนผู้หญิงจะเป็นผู้นำในเรื่องของอารมณ์สังคม (social-emotional leader) ซึ่งบทบาทเหล่านี้ก็ไม่จำเป็นต้องตายตัวเสมอไป อาจจะสลับกันตามวาระหรือสถานการณ์

2. อายุ (age) สมาชิกของกลุ่มนั้นไม่จำเป็นต้องมีอายุรุ่นราวคราวเดียวกันเสมอไป แต่ละวัยก็จะมีความคิด โลกทัศน์และประสบการณ์ที่แตกต่างกันด้วย สมาชิกจึงควรนำความหลากหลายส่วนนี้เป็นข้อได้เปรียบของกลุ่มโดยการเปิดโอกาสให้ทุกวัยได้แสดงความคิดเห็น คนหนุ่มสาวอาจจะมีความคิดใหม่ๆ ที่ทันสมัย คนสูงวัยก็จะมีประสบการณ์และความชำนาญ ไม่ควรมองว่าพวกหนุ่มสาวขาดประสบการณ์หรือคนสูงวัยเป็นพวกล้าหลัง

นอกจากนี้ในการสนทนาปราศรัยในกลุ่ม ควรส่งเสริมให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วม อาจจะแบ่งสัดส่วนในหัวข้อสนทนาทั้งเรื่องที่วัยของตนสนใจและเรื่องที่วัยอื่นสนใจด้วย ซึ่งอาจจะเป็นเรื่องกลางๆ เช่น เรื่องอาหาร การออกกำลังกาย หรือความพอใจในการทำงานร่วมกัน

3. การศึกษา (education) สังคมไทยมักให้ความสำคัญกับคนหรือวัดความสามารถของคนที่เป็นปริญญาเป็นสำคัญ ดังนั้นผู้ที่จบการศึกษาจากวิทยาลัย มหาวิทยาลัย จึงได้รับการยกย่องกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อยกว่าอยู่เสมอ ซึ่งความเป็นจริงการศึกษาสูงๆก็เป็นเรื่องสำคัญที่ไม่อาจปฏิเสธได้แต่ก็ไม่สามารถเป็นดรรชนีชี้วัดความสามารถของบุคคลเสมอไป โดยเฉพาะการสื่อสารในกลุ่ม ที่ต้องการความคิดมุมมองอันหลากหลาย รวมทั้งประสบการณ์ของสมาชิก บางคนอาจจะมีศึกษาน้อยกว่าอีกคน แต่มีประสบการณ์มากมาย ก็สามารถที่จะวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆได้ชัดเจนกว่า ซึ่งกลุ่มควรเปิดโอกาสให้คนเหล่านี้ได้สื่อสารและมีส่วนร่วมในกลุ่ม ไม่ควรกีดกันหรือทำให้เขารู้สึกว่าตนเองด้อยกว่าเพื่อสมาชิก

อย่างไรก็ตามสมาชิกในกลุ่มไม่ว่าจะจบการศึกษาระดับไหนก็ตาม ควรจะแสวงหาความรู้ ความชำนาญ รวมทั้งทักษะต่างๆ เพิ่มเติมให้ตนเองเสมอ เพราะการพัฒนาศักยภาพและความสามารถของแต่ละบุคคลก็ถือเป็นการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มด้วยเช่นกัน

4. วัฒนธรรม (culture) ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของแต่ละบุคคลในกลุ่มนี้นับเป็นปัญหาสำหรับการสื่อสารในกลุ่มเช่นกัน ในสังคมไทยนั้นแม้จะไม่ค่อยมีความแตกต่างของเชื้อชาติ แต่จะเป็นปัญหาของการดูถูกวัฒนธรรมที่ต่างกันของภูมิภาค เช่น ธรรมเนียม ภาษาสำเนียง

และภาพที่เหมารวม (stereotype) ไปในทางที่ไม่ดี ซึ่งนำมาเป็นตัวตัดสินในการที่จะคบหาหรือวัดความสามารถในการทำงาน

บางครั้งเรื่องตลกในกลุ่มที่นำมาเล่าสู่กันฟังต้องระมัดระวังด้วยว่าไปกระทบกระเทือนหรือล้อเลียนใครโดยเฉพาะหรือไม่ โดยเฉพาะเรื่องของท้องถื่น สำเนียง ความเชื่อ หรือบุคลิกภาพของคนในภูมิภาคใดที่พูดในเชิงดูถูก หรือระวังคำพูดที่เป็นการตราหน้า เช่น เรียกเพื่อนร่วมกลุ่มที่เป็นคนอีสานว่า ลาว เขมร เป็นต้น การเคารพในวัฒนธรรมของบุคคลอื่น ก็จะทำให้สมาชิกคนอื่นเคารพในวัฒนธรรมของเราด้วย ซึ่งก็จะส่งผลให้เกิดความเข้าใจ ปรับตัวให้มีวัฒนธรรมกลุ่มร่วมของสมาชิกทุกคน

สมาชิกหลายคนไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็นในกลุ่ม หรือนั่งเงียบ พูดน้อย ซึ่งสาเหตุแห่งการพูดน้อยหรือไม่ค่อยมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่ม สามารถจำแนกได้เป็น พวกที่คิดว่าตนเหนือกว่ากลุ่ม พวกที่คิดว่าตนต่ำต้อย พวกที่ขาดทักษะการสื่อสาร และพวกที่คิดว่าการนั่งเฉยดีที่สุด พวกที่คิดว่าตนเหนือกว่าสมาชิกคนอื่นในกลุ่มก็จะนั่งไม่พูดอะไร เพราะมองว่าสมาชิกในกลุ่มทำสิ่งที่ไม่ดีสาระ เรื่องราวที่พูดหรืออภิปรายนั้นไม่มีคุณค่าเพียงพอ พวกที่คิดว่าตนเองต่ำต้อยนั้น ก็คิดว่าความคิดของตนนั้นไม่มีความสำคัญ พูดไปก็คงไม่มีใครสนใจหรืออาจจะไม่เข้าท่า พวกที่ขาดทักษะการสื่อสารก็จะขาดความสามารถในการถ่ายทอดความคิดออกมาเป็นคำพูด และเคยชินกับการไม่พูดเลย ส่วนพวกสุดท้ายคือเป็นพวกชอบนั่งไม่พูดอะไรทั้งสิ้น ทำตนเป็นผู้สังเกตการณ์ ชอบฟังมากกว่าแสดงความคิดเห็น ลักษณะต่าง ๆ นี้บ่งว่ามีผลกระทบกับการสื่อสารภายในกลุ่ม ดังนั้นผู้นำกลุ่มและเพื่อนสมาชิกต้องช่วยกันกระตุ้นหรือสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกทุกคนมีโอกาสในการแสดงความคิดเห็น มีบทบาทเป็นทั้งผู้พูดและผู้ฟังที่ดี รวมทั้งเป็นผู้วิเคราะห์และวิจารณ์ในประเด็นต่างๆ ด้วย ซึ่งถ้ากลุ่มมีขนาดใหญ่จนเกินไปก็จะเป็นการยากที่จะควบคุมหรือสร้างมาตรฐานให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมทั่วถึงทุกคน

แนวคิดการเรียนรู้กับการสื่อสาร

การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการทำให้มนุษย์ได้ประสบการณ์เพิ่มหรือเปลี่ยนแปลงประสบการณ์หรือพฤติกรรมไปหลังจากที่บุคคลนั้นได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม คนๆ นั้นได้เรียนรู้มากขึ้น มีประสบการณ์มากขึ้น และมีข้อมูลมากขึ้น

ทฤษฎีการเรียนรู้ มีข้อสมมุติฐานถึงความสัมพันธ์ระหว่าง "สิ่งเร้า" และ "การตอบสนอง" ขณะที่ "สิ่งเร้า" หมายถึง เหตุการณ์หรือสิ่งใดก็ตามที่รับรู้ได้โดยบุคคล ในสถานการณ์ที่มีการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจโดยที่ สาร, แหล่งสาร และสถานการณ์ที่มีการสื่อสาร ก็จัดเป็นสิ่งเร้าและ "การตอบสนอง" หมายถึง ปฏิกริยาใดก็ตามที่เกิดขึ้นแก่ผู้รับสารหลังจากการรับรู้สิ่งเร้า

ผู้ส่งสารเมื่อทำการสื่อสารไปแล้ว ย่อมต้องการที่จะได้รับการตอบสนองจากผู้รับสาร ดังนั้น ผู้ส่งสารจะคอยจนกว่าผู้รับสารจะตอบสนองอย่างผู้ส่งสารต้องการ หรือผู้ส่งสารอาจจะจัด "สภาพการณ์ที่มีเงื่อนไข" เพื่อที่ว่าผู้รับสารจะมีปฏิกริยา "ตอบสนอง" อย่างที่ผู้ส่งสารต้องการ ซึ่งสภาพการณ์เรียนรู้ทั้ง 2 แบบนี้เรียกว่า การเรียนรู้แบบเน้นสิ่งจูงใจ (Instrumental Learning หรือ Operant Learning) และการเรียนรู้แบบมีเงื่อนไข (Conditioned Learning)

การเรียนรู้แบบเน้นสิ่งจูงใจ (Instrumental Learning หรือ Operant Learning)

ในสภาพการเรียนรู้แบบเน้นสิ่งจูงใจ บุคคลหรือผู้รับสารจะได้รับสิ่งเร้าและเมื่อมีการตอบสนองที่ต้องการเกิดขึ้นแล้ว จะมีรางวัลหรือสิ่งจูงใจแนบไปด้วย เพื่อว่าการตอบสนองจะได้ไม่ลืมหืมไป แนวคิดนี้เห็นว่า ถ้าผู้รับสารให้การตอบสนองหลายครั้งที่ไม่ถูกต้องและไม่ได้รับรางวัล และหลังจากนั้นเขาตอบสนองได้อย่างถูกต้องและได้รับรางวัล มีความเป็นไปได้อย่างมากว่า บุคคลจะทำการตอบสนองได้อย่างถูกต้องถ้าได้รับสิ่งเร้าอย่างเดิม

การเรียนรู้แบบมีเงื่อนไข (Conditioned Learning)

ในสภาพการเรียนรู้แบบมีเงื่อนไข สิ่งเร้าที่ผู้รับสารตอบสนองแล้วได้รับรางวัลควบคู่ไปด้วยจะถูกนำเสนอต่อผู้รับสารพร้อมสิ่งเร้าอันใหม่ที่ผู้รับสารไม่คุ้นเคย หลังจากการทดลองหลายๆ ครั้ง สิ่งเร้าอันใหม่ควรจะได้รับตอบสนองเช่นเดียวกับสิ่งเร้าตัวเก่า

จากแนวคิดการเรียนรู้กับการสื่อสารสามารถนำมาใช้ในการทำวิจัยในครั้งนี้ได้จากการสอดแทรกสิ่งเร้าให้กับเด็กนักเรียนทั้ง 2 โรงเรียนในการเข้าร่วมกิจกรรมค่ายสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมต่างๆ ทั้งในส่วนของการเรียนรู้แบบเน้นสิ่งจูงใจและการเรียนรู้แบบมีเงื่อนไข เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดการตอบสนองของเด็กจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหลังจากทำกิจกรรมต่างๆ ในเวลาที่กำหนดไว้

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนของเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือด้านวิธีการสื่อสารและเนื้อหาในการอบรมหลักสูตรการค้าสอนทางพุทธศาสนา เพื่อศึกษารูปแบบวิธีการสื่อสารว่ามีการใช้วิธีการสื่อสารเกี่ยวกับหลักสูตรการค้าสอนทางพุทธศาสนา ในรูปแบบใดบ้างรวมทั้งเนื้อหาหลักสูตรการค้าสอนทางพุทธศาสนาที่ใช้ในสื่อสารอบรมและศึกษา งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องในด้านพุทธวิธี เพื่อนำมาอภิปรายผลการวิจัยที่เกิดขึ้นจากการศึกษาในครั้งนี้ด้วย ซึ่งจากการศึกษางานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้ผลดังนี้

1. ด้านวิธีการสื่อสารและเนื้อหาในการอบรมหลักสูตรการค้าสอนทางพุทธศาสนา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิธีการสื่อสารธรรมะ หรือเนื้อหาในการอบรมหลักสูตรการค้าสอนทางพุทธศาสนานั้น นิตยา จึงเกษมสุข (2532) ศึกษาถึงกระบวนการสื่อสารเพื่อการพัฒนาจิตใจของผู้เข้ารับการอบรมของสำนักปฏิบัติธรรม พบว่ากระบวนการสื่อสารของสำนักธรรมปฏิบัตินี้ ประสบความสำเร็จได้โดยไม่ต้องอาศัยเครื่องล่อใจ(ที่เป็นวัตถุ) ไม่มีทั้งการบังคับและอ้อนวอน แต่สิ่งที่จูงใจที่สำคัญได้แก่ ผลของการปฏิบัติ ในขณะที่บิณฑดา นพพานวัน (2533) ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย พบปัญหาและอุปสรรคในด้านต่างๆ เช่นการขาดแคลนพระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเผยแพร่ธรรมะ ในด้านรูปแบบการสื่อสาร เน้นการบรรยายภาคทฤษฎีแต่ไม่มีภาคปฏิบัติ ในด้านวิธีการเกิดปัญหาในแง่ของการไม่มีการกำหนดหัวข้อธรรมะให้เหมาะสมกับผู้ฟัง ด้านประชาชนผู้รับสารขาดความรู้พื้นฐานทางด้านศีลธรรม ส่วนในด้านอื่นๆ เช่น ไม่มีการวิจัยประเมินผลการเผยแพร่ธรรมะ เพื่อปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน

อนุชา สมจิตร (2539) ศึกษาการอบรมการปฏิบัติธรรมในรูปแบบเฉพาะของผู้สื่อสารเพียงคนเดียว คือคุณแม่ดร.สิริ กริณชัย โดยทำการศึกษาการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลจากการปฏิบัติกรรมฐานด้วยการเจริญสติปัฏฐานสี่ซึ่งฝึกสอนโดยคุณแม่ดร.สิริ กริณชัย เปรียบเทียบคะแนนของพฤติกรรมก่อนและหลังการฝึกปฏิบัติของผู้เข้าอบรม จำนวน 200 คน ซึ่งทั้งหมดเข้าปฏิบัติธรรมกับคุณแม่ดร.สิริ กริณชัย เป็นครั้งแรก โดยเปรียบเทียบศึกษาในกลุ่มพฤติกรรมต่างๆ คือ กลุ่มอานิสงส์ของการปฏิบัติ กลุ่มพรหมวิหารธรรม กลุ่มกตัญญูรู้คุณ กลุ่มศีลข้อ 1 กลุ่มศีลข้อ 2 กลุ่มศีลข้อ 4 กลุ่มศีลข้อ 5 ซึ่งจากการเปรียบเทียบคะแนนในกลุ่มอบายมุขพบว่า จากการปฏิบัติกรรมฐานด้วยการเจริญสติปัฏฐานสี่ ซึ่งฝึกสอนโดยคุณแม่ดร.สิริ นั้นมีประสิทธิภาพในการ

ทำให้กลุ่มผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดี ทั้งในด้านอันริสขของการปฏิบัติ การมีพรหมวิหารธรรม ความสำนึกในความกตัญญูรู้คุณ การรักษาศีลและการลดอบายมุข

แสงสุรีย์ ลำอาจกุล, ธีรวรรณ ธีระพงษ์ และ ศิริพรรณ ธนสิน(2547: 14-15) ศึกษาผลจากการฝึกพัฒนาตนตามแนวพุทธ ที่มีต่อจิตลักษณะและพฤติกรรมบางประการของบุคลากรมหาวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่ จากการใช้โปรแกรมฝึกอบรมเพื่อพัฒนาตนแนวพุทธ กับกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 40 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 21 คนและกลุ่มควบคุม 19 คน ผลการวิจัยพบว่า ทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ไม่มีความแตกต่างกันในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการรับรู้ทักษะ สัมมาสมาธิ สัมมาสติ หรือสติปัญญาทางธรรมของตน

ในส่วนของการศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมทางพุทธศาสนาที่เด็กและเยาวชนเข้าไปมีส่วนร่วม อภิษฐา สอนเข้ม (2538) ได้ทำการศึกษาปัจจัยทางด้านประชากรและปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจสังคมที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนาของเยาวชนไทย โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นเยาวชนที่มีอายุ 15-24 ปี ผลการวิจัยพบว่า ตัวแปรด้านอายุ เพศ ขนาดของครัวเรือน และระดับการศึกษาที่เยาวชนอาศัยอยู่ มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนาของเยาวชนไทย

2. ด้านพุทธวิธี

อัญชลี ธีรเนตร (2543) ทำการศึกษากลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยการสุ่มตัวอย่างหลักคำสอนในพระไตรปิฎกแบบเจาะจง ผลการวิจัยพบว่า การโน้มน้าวใจจะเริ่มด้วยการเล่าเรื่อง หรือเปรียบเทียบสิ่งใกล้ๆตัวผู้ฟังกับธรรมะที่จะสอน หรือสรุปประเด็นสำคัญไว้ในตอนต้นเรื่อง ดำเนินเรื่องโดยใช้หลักฐานอ้างอิงคำสอน ด้วยการอธิบายให้รายละเอียด การพรรณนาขยายความ การบอกเล่าจากประสบการณ์ตรง ซึ่งการยกตัวอย่างและการเปรียบเทียบกับสิ่งใกล้ตัว จะทำให้เรื่องเล่าสั้นๆ ไม่ซับซ้อน คิดตามจริงได้ ส่วนการยกตัวอย่างเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย ในการอธิบายหัวข้อธรรมะซึ่งเป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมโดยสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบเป็นธรรมชาติที่อยู่รอบๆตัว ทำให้สามารถสร้างมโนภาพตามตัวอย่างที่นำมาเปรียบเทียบและเข้าใจในหลักธรรมะนั้นง่ายขึ้น ส่วนการอธิบายธรรมะที่เป็นนามธรรมโดยการใช้คำสั้นๆง่ายๆ และเป็นคำที่มีความหมายในตัวเองเป็นรูปธรรมซึ่งมีความสัมพันธ์กับวัตถุจริง ทำให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้น

พระมหาประยูร ธมมจิตโต (มีฤทธิ์)(2532) ได้กล่าวถึงพุทธวิธีในการสร้างสันติภาพ จากการแสดงปาฐกถาธรรม ณ ที่ประชุมสมัชชาใหญ่ ครั้งที่ 16 ขององค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ซึ่งจัดขึ้นที่นครลอสแอนเจลิส ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ 19-26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2531 เพื่อแสวงหาหนทางและวิธีการที่จะช่วยให้พุทธศาสนามีส่วนในการสร้างสันติภาพของโลก โดยอาศัยพุทธวิธี ไม่ว่าจะเป็น การที่จะต้องรู้จักบุคคลที่จะสื่อสาร เพื่อปลูกฝังสันติภาพภายนอก เพื่อกำจัดสงครามในจิตใจของผู้รับสาร อันได้แก่ ความโลภ โกรธ หลง และเลือกธรรมะมาใช้ในการสื่อสารในการสร้างสันติภาพ ซึ่งก็คือ หลักพรหมวิหาร4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา รวมทั้งการสื่อสารด้วยการเปรียบเทียบให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น ในขณะที่ พระชยสร สมบุญมาก (สมบุญญ) (2543) ได้ทำการวิเคราะห์พุทธวิธีในการสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สุตตันตปิฎก โดยกำหนดขอบเขต งานวิจัยที่ ทัศนิกาย กับ มัชฌิมนิคาย ซึ่งประกอบด้วยพระสูตร ขนาดยาว และขนาดยาวปานกลาง จำนวน 186 พระสูตร พบว่ามีการใช้พุทธวิธีหลายวิธีประสมกันอย่างกลมกลืนอย่างได้จังหวะและเหมาะสมกับผู้เรียน วิธีที่ใช้ส่วนใหญ่ ได้แก่ การบรรยายธรรม การยกย่องอุปมาอุปไมย ให้เหตุผล การถาม-ตอบ อ้างอิง เรื่องในอดีต ใช้คาถาประพันธ์ให้ตัวอย่างให้ผู้เรียนสรุปด้วยตนเอง ด้านผลการสอน แสดงในรูปของ การประเมินด้วยตัวผู้เรียนเอง แสดงออกด้วยการเปล่งวาจาหรือแสดงกิริยาที่บ่งบอกถึงความซาบซึ้ง และเข้าใจแจ่มแจ้งรวมทั้ง บรรลุคุณธรรมในระดับต่าง ๆ ในส่วนของการรู้จักผู้เรียนล่วงหน้า ในทุกพระสูตรแสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงรู้ข้อมูลของผู้เรียนล่วงหน้า เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ถวิล อรัญเวศ (2534) ทำการศึกษาเกี่ยวกับการนำพุทธวิธีในการสอนมาใช้สอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 3 ปีการศึกษา 2533 โรงเรียนชุมชนมณีราษฎร์คณาลัย สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 62 คน โดยวิธีสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากนั้นจัดนักเรียนเข้ากลุ่ม จำนวน 2 กลุ่มโดยวิธีสุ่ม (Random Assignment) กลุ่มแรกเป็นกลุ่มทดลองใช้สอนด้วยพุทธวิธีในการสอน ส่วนกลุ่มควบคุมใช้สอนด้วยวิธีสอนตามปกติ มีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 3 ชนิด ได้แก่ 1.แผนการสอน เป็นแผนการสอนโดยการใช้พุทธวิธีในการสอน 8 แผน แผน การสอน ตามปกติ 8 แผน โดยใช้สอนกับคุณธรรม 4 ประการ คือ การไม่โลภและเสพสิ่งเสพติดให้โทษ ความไม่เห็นแก่ตัว ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ และการ แก้ไขข้อบกพร่อง 2. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนชนิดปรนัย 4 ตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ มีค่าความยากง่าย(P) อยู่ระหว่าง0.33-0.80 และค่าอำนาจจำแนก อยู่ระหว่าง 0.24-0.59 และมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.86 และ 3.0 แบบประเมินพฤติกรรมของนักเรียนโดยเฉลี่ย จำนวน 30 ข้อ ผลการศึกษา พบว่า วิธีสอนตามแบบพุทธวิธีในการสอน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาจริยศึกษาสูงกว่านักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนตามปกติ ส่วนนักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนตามแบบพุทธวิธีในการสอนและนักเรียนที่เรียนจาก

วิธีสอนตามปกติ มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่พึงประสงค์ไม่แตกต่างกัน กล่าวคือ มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้นมาก

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในด้านวิธีการสื่อสารและเนื้อหาในการอบรมหลักสูตรคำสอนทางพุทธศาสนา รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านพุทธวิธี ทำให้มีความน่าสนใจที่จะมีการประยุกต์รูปแบบในการสื่อสารอบรมเกี่ยวกับหลักสูตรคำสอนทางพุทธศาสนาที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น เช่น การจัดกิจกรรมการเข้าค่าย ที่จะสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็ก โดยเฉพาะเด็กที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นตามต่างจังหวัดได้ เนื่องจากเด็กกลุ่มนี้มักขาดโอกาสในการพัฒนาตนเอง ซึ่งกิจกรรมการเข้าค่ายจะช่วยให้เด็กเกิดประสบการณ์ใหม่ๆ มีความกล้าแสดงออกและได้แสดงความคิดเห็นมากขึ้นนอกเหนือจากการเรียนการสอนในห้องเรียน และจากการศึกษางานวิจัยที่นำเอาพุทธวิธีในรูปแบบต่างๆมาใช้ในการสื่อสารนั้น พบว่ากลุ่มตัวอย่างเกิดความเข้าใจและมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน ดังนั้นหากมีการนำเอาพุทธวิธีมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารจากการเข้าค่ายกิจกรรมสัมพันธ์ และเลือกกิจกรรมที่เป็นกิจกรรมขั้นพื้นฐานที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้และทำความเข้าใจได้ง่าย จะช่วยทำให้กลุ่มตัวอย่างเกิดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้น และเป็นโอกาสในการพัฒนาตนเองจนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมที่ดีขึ้นในอนาคตได้เช่นกัน